

ר' עובדיה מברטנורא

לאחר שחצב האבן מן ההר סביב והבדילה מכה עליה בפטיש מכה גדולה והיא מתפרקת ונופלת. וכל הגומר מלאכה בשבת תולדה דמכה בפטיש היא: מעצד. קופיץ קטן; והקודח. הנוקב: כל שהוא. אכולהו קאי, אמסתת ואמכה בפטיש ובמעצד, והקודח: ומלאכתו מתקיימת. שאין צריך להוסיף עליה: קורנס. מרטי"ל: סדן. אנקודינ"א בלע"ז: מפני שהוא כמתקן מלאכה. אף על פי שאינו מכה על המלאכה אלא על הסדן, מתקן הוא, שכן מרדדי טסי משכן היו עושין, מכין על הטס שלש הכאות ועל הסדן הכאה אחת להחליק הקורנס שלא יבקע הטס שהוא דק. ואין הלכה כר"ש בן גמליאל: ב המנכש. תולש עשבים רעים מתוך טובים. פ"א חופר סביב עקרי הצמחים והיא מלאכה מעין חרישה: מקרסם. קוצץ ענפים יבשים מן האילן לתקנו: מורד. זרדים לחים חדשים של שנה זו, ופעמים שהן מרובים ומתגדלים ומכחישים כח האילן וקוצצין אותן ממנו: אם לתקן. את האילן או את הקרקע, וקצצו מן המחובר: ביצה קלה. כגרוגרת

מביצת תרנגולת, שהיא קלה להתבשל יותר משאר ביצים:

המלאכות הללו העושה אותן **כָּל שְׁהוּא - חֵיב**.
זֶה הַכֹּלֵל: כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה וּמְלָאכְתּוֹ מְתַקְּיָמָת - שיש המקיימים אותה כך ואין מוסיפים עליה, אם עשה אותה **בְּשַׁבַּת - חֵיב¹²⁵**.
רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אִף הַמּוֹכֵה בְּקוֹרְנָס - פטיש כבד **עַל הַסֵּדֵן בְּשַׁעַת מְלָאכָה** אף על פי שאינו מכה על הכלי שעושה אלא על הסדן - **חֵיב** על הכאה זו, **מִפְּנֵי שְׁהוּא כְּמַתְקֵן מְלָאכָה** - שמחליק את הקורנס לצורך המלאכה:

משנה ב

הַחֹרֵשׁ בשבת **כָּל שְׁהוּא¹²⁶**, וכן **הַמְּנַכֵּשׁ** - תולש עשבים רעים, **וְהַמְּקַרְסֵם** - קוצץ ענפים יבשים מהאילן, **וְהַמְּוֹרֵד** - קוצץ ענפים לחים, שכשהם רבים הם מכחישים את האילן, העושה אחת ממלאכות אלו בשבת אפילו **כָּל שְׁהוּא - חֵיב** משום חורש.

הַמְּלַקֵּט עֵצִים תלושים מהארץ, **אם** מתכוון לְתַקֵּן את הקרקע או את הצמחים שתחתיהם, המלקט **כָּל שֶׁהוּא** חייב משום חורש (כשמתכוון לתקן הקרקע) או משום זורע (כשמתכוון לתקן הצמחים). **אם** מתכוון לְהַסִּיק בהם את תנורו, שיעורם **כְּדֵי לְבִשֵׁל בִּיצָה קְלָה** - כגרוגרת מביצת תרנגולת שקלה להתבשל, וחייב עליהם משום מעמר.
הַמְּלַקֵּט עֵשְׂבִים תלושים, **אם** מתכוון לְתַקֵּן את הקרקע, הרי זה חייב **בְּכָל שֶׁהוּא** משום חורש. **אם**

ביאורים והרחבות

רוב האבן ממחצבו, הוא מכה עליה בפטיש והיא מתפרקת ונופלת, ונמצאת הכאה זו גמר החציבה.

125. בגמרא (קג, א) למדיו, ש"זה הכלל" בא לרבות מקרה, שחקק חצי קב בחתיכת עץ הראויה לחקוק בה קב שלם, שכיוון שמלאכתו זו ראויה להתקיים גם כך, הרי זה גמר מלאכה וחייב.

126. בגמרא (שם) למדיו, ששיעור חרישה כל שהוא ראוי לזריעת דלעת אחת, ודוגמתו במשכן, שכן ראוי לזרוע קלח אחד של סממנין לצבע.

ר' עובדיה מברטנורא

ג בין בימינו בין בשמאלו. באדם שהוא שולט בשתי ידיו, דאילו בשאר כל אדם כתיבת שמאל אינה כתיבה: בין משם אחד. שתיהן אלפין: משני שמות. אלף בית: משני סממניות. אחד בדיו ואחד בסיקרא. ואית ספרים דגרסי משני סמניות כלומר משני סימנים, כגון שכותבים א' לסימן אחד ו ב' לסימן שנים: בכל לשון. וכתב של כל אומה ואומה: משום רושם. סימן שהיו עושין בקרשי המשכן, מפני שמפרקים אותן ולכשיקימוהו לא יחליפו סדר הקרשים. ואתא רבי יוסי למימר דאפילו לא כתב אלא שרשם שני רשימות בעלמא לסימן, חייב. ואין הלכה כרבי יוסי: מצינו שם קטן. כלומר אע"פ שלא נגמר מלאכתו, שנתכוין לכתוב תיבה גדולה

מתכוון לְבִהְמָה להאכילה, שאז חייב משום מעמר, שיעורם כְּמֵלֵא פִי גְדִי¹²⁷:

משנה ג

הַפּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת בשבת, בֵּין שכתב בִּימִינוּ בֵּין שכתב בְּשְׂמֹאלוֹ¹²⁸, בֵּין שהן מְשִׁם אֶחָד - שכתב אותה האות פעמיים¹²⁹, בֵּין שהן מְשִׁנֵּי שְׁמוֹת - שתי אותיות שונות, בֵּין שהן מְשִׁנֵּי סְמָנִיּוֹת - שכתב אות אחת בדיו ואות אחת בסיקרא, בְּכָל לְשׁוֹן - בכתב של כל אומה ואומה - חֵיב.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי: לֹא חֵיבֵנו אֶת הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת, אֶלָּא מְשׁוֹם רוּשָׁם - סימן, שֶׁכֶּךָ הָיוּ בּוֹתְבֵין סימנים עַל קֶרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן כְּדִי לִידַע בכל קֶרֶשׁ אֵיזְהוּ בֵּן זִוְגוֹ ולא יחליפו סדר הקרשים בעת ההקמה. ולכן לדעת רבי יוסי אפילו אם לא כתב שתי אותיות אלא דרשם שני סימנים סתם, חייב.

אָמַר רַבִּי: מְצִינֵנו שֵׁם קָטָן מְשִׁם גְּדוֹל - שחלק משם גדול הוא שם בפני עצמו, כגון: שֵׁם מְשִׁמְעוֹן וּמְשִׁמוּאֵל, נֶחַ מְנַחֵר, דָּן מְדַנְיָאֵל, גֵּד מְגַדְיָאֵל

לפִּיכֶךָ אִף אִם הַתְּכוּוֹן לַכּוֹתֵב "שִׁמְעוֹן" וְכַד' וְכַתֵּב רַק "שִׁמ", אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשִׂית מַחֲשַׁבְתּוֹ - חייב משום כּוֹתֵב, כִּיּוֹן שְׁשֵׁי הַאוֹתוֹת הַלָּלוּ הֵם שֵׁם בְּפָנֵי עַצְמוֹ¹³⁰:

ביאורים והרחבות

127. פירשנו למעלה כשיטת הרמב"ם ובעל תפארת ישראל, שהמלקט עצים (וכן המלקט עשבים) - מדובר בעצים ועשבים תלושים, ולפי זה החיוב הוא משום חורש (כשמתכוון לתקן הקרקע), זורע (כשמתכוון לתקן הצמחים) או מעמר. אולם רש"י (ובעקבותיו רע"ב) פירש ש"המלקט עצים" (וכן "המלקט עשבים" לקמן) היינו שקוצצם מן המחובר, ולפי זה המלאכות הן חורש (כשמתכוון לתקן הקרקע), זורע (כשמתכוון לתקן האילן) או קוצר.

128. בגמרא (שם) שואלין: מדוע הכותב בשמאל חייב, הרי אין דרך כתיבה בכך? ותרץ אב"י: משנתנו עוסקת בשולט בשתי ידיו. רב יעקב בריה דבית יעקב אמר: הא מני? רבי יוסי היא, דאמר לא חייבו שתי אותיות, אלא משום רושם (ולכן אפילו כתב בשמאל ואינה עשויה כצורתה חייב עליה). ומקשים: והא מדיפא רבי יוסי היא, רישא לאו רבי יוסי? ותרצו: כולה רבי יוסי היא.

129. יש מפרשים אפילו 'אא' וכדומה, אך הרמב"ם פסק דווקא במילה שלמה (בעלת משמעות), כגון גג, שש וכדומה.

130. בגמרא (קג, ב) שואלין: מדוע כשכתב "שם" משמעון ושמואל חייב, הרי המ"ם של שם

משנה ד

ר' עובדיה מברטנורא

וכתב מקצתה, הואיל ואותו מקצת היא תיבה ומתקיימת במקום אחר חייב, וכן הלכה: ד בסם. אורפמינ"ט בלע"ז: בסיקרא. מין אבן שצובע אדום: בקומוס. מין עפר וצבעו שחור. פ"א שרף אילן גומא בלע"ז: בקנקנתום. זא"ג בערבי, ובלע"ז ודריאו"ל: ובכל דבר שהוא רושם. לאתויי מים ששרו בהם עפצים, גאלי"ש בלע"ז: שהוא רושם. שרשמו מתקיים: על ב' כותלי זווית. אחת במזרח ואחת בצפון, סמוכות זו לזו במקצוע: על ב' לוחי פנקס. ספר שהחונני כותב בו חשבונותיו. ואע"ג דלאו על לוח א' הם, אם נהגין ונקראין זה עם זה כגון שכותבין על שני שפתי הלוחין הסמוכין זה לזה, חייב: הכותב על בשרו. בדיו: והמשרט על בשרו. כברזל עושה צורת אותיות בבשרו: רבי יהושע פומר.

ואפילו הוציא דם, לפי שאין דרך כתיבה בכך. והלכה כר' יהושע: ה במשקין. שמשחירין, כמו מי תותים וכיוצא בהן: במי פירות. של כל שאר פירות: באבק דרכים. כגון ששרט באצבעו צורת אותיות על החול והאבק

שבדרכים: באבק סופרים. עפרורית של קסת הסופר: לאחר ידו. על גב ידו, שאחו הקולמוס באצבעותיו והפך ידו וכתב: ובמרפקו. הפרק האמצעי שבזרוע: אות אחת סמוך לכתב. אצל אות

הפּוֹתֵב בשבת **שְׁתֵּי אוֹתוֹת בְּהֶעֱלֵם אֶחָד** - שנעלם ממנו ששבת היום, וכתב שתי אותיות ולא נודע לו בין אות לאות ששבת היום - **חֵיב** חטאת. **כְּתַב בְּדִיו**, או **בְּסֶם** מן אדמה כתומה, או **בְּסִקְרָא** - צבע אדום, **בְּקוּמוֹס** - שרף האילן, ו**בְּקִנְקִנְתוֹם** - צבע העשוי מחומרי נחושת, ו**בְּכָל דְּבַר שֶׁהוּא רוֹשֵׁם** רישום המתקיים¹³¹, **עַל שְׁנֵי כוֹתְלֵי זְווֹת** - כתלים הסמוכים זה לזה, אות על כל כותל, ו**עַל שְׁנֵי לוחֵי פִּנְקָס** אות בשולי כל דף, ו**הֵן** - שתי האותיות **נֶהְגִּין זֶה עִם זֶה** - שכתבם סמוכות עד שנקראות יחד, בכל אלה **חֵיב** משום כותב.

הפּוֹתֵב שתי אותיות **עַל בְּשָׂרוֹ** בדיו - **חֵיב**. **הַמְּסַרְט** - חורט **עַל בְּשָׂרוֹ** צורת שתי אותיות - **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַחֵיב חֲטָאת** משום כותב, ו**רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹמֵר** לפי שאין דרך כתיבה בכך:

משנה ה

כְּתַב בשבת **בְּמִשְׁקִין** שנעשו מפירות שדרך לסחטם, כגון של ענבים או תותים, או שכתב **בְּמֵי פְרוֹת** שנעשו מפירות שאין דרך לסחטם, או **בְּאֵבֶק דְּרִכִּים**, או **בְּאֵבֶק הַסּוּפְרִים**, ו**בְּכָל דְּבַר שֶׁאִינוּ מְתַקִּים** - **פְּטוּר**.

כתב כשהוא אוחז העט **לְאַחַר יָדוֹ** - בגב ידו, או **בְּרִגְלוֹ**, או **בְּפִיו** או **בְּמַרְפְּקוֹ**, **כְּתַב אוֹת אַחַת**

ביאורים והרחבות

היא סתומה, והמ"ם של שמעון היא פתוחה? ותרצו: אמר רב חסדא: זאת אומרת, סתום ועשאו פתוח - כשר (לענין כתיבת ס"ת).
131. בגמרא (קד, ב) למדיו: "בכל דבר" בא לרבות הא דתני רבי חנניא: כתבו (את הגט) במי טריא (מין פרי) ואפצא (מי עפצים) כשר. תני רבי חייא: כתבו באבר (עופרת) בשחור (פיח) ובשיחור (קנקנתום) כשר (מפני שהדברים האלו רושמים רישום המתקיים).